

Otoczony kompleksem lasów, około 13 km na zach. od Tarnowskich Gór, leży Brynek (Brynneck, Brunneck), niewielka osada założona w 1558 r. przy istniejącej tam do XIX w. kuźnicy żelaza. Do końca XVIII w. Brynek należał do właścicieli pobliskiego Tworogu – rodziny Verdugo, następnie do Colonnów i Gastheimbów. Później stał się własnością panów na Połomii. W 1818 r. majątek Brynek kupił wrocławski kupiec Bernhard Rosenthal. Pod koniec XIX w. zakupem Brynku interesuje się hr. Hugo II Henckel von Donnersmarck z Siemianowic i Krowiarek, finalizując transakcję kupna od spadkobierców Rosenthala w 1904 r. I tak spokojna leśna osada wchodzi w orbitę interesów jednej z najbogatszych rodzin na Górnym Śląsku.

Ród Henckel von Donnersmarck pojawił się na Górnym Śląsku na początku XVII w. za sprawą Łazarza Henckla. On to za niespłacone długi otrzymał od cesarza – najpierw w zastaw, a jego syn Łazarz II już w wieczyste dziedzictwo – dobra w okolicy Bytomia i Bogumina. Przez kolejne lata przedstawiciele rodu pomnażali stan posiadania Donnersmarcków, skutecznie konkurując na Górnym Śląsku z zasiedzającymi rodami rycerskimi (Donnersmarckowie byli kupcami i bankierami, którzy z czasem otrzymali cesarski indygenat i liczne tytuły). Pod koniec XVII w. wnukowie Łazarza II podzielili dobra, dając początek dwóm liniom: katolickiej i protestanckiej. Na siedzibę tej pierwszej Leon Ferdynand Henckel von Donnersmarck wybrał dawny pałac Mieroszewskich w Siemianowicach, siedzibą drugiej linii pozostał Świerklaniec. Przez kilka wieków kolejni potomkowie obu linii pomnażali dobra, dokonując zakupów terenu w różnych częściach Europy, a także dzielili je między swoje liczne potomstwo, ale tradycyjny podział na linię bytomsko-siemianowicką i tarnogórsko-świerklaniecką utrzymał się aż do 1945 r.

Apogeum swej gospodarczej działalności osiągnęły obie linie rodu mniej więcej w tym samym czasie – w połowie XIX w. W linii świerklanieckiej przyczynił się do tego Guido Henckel von Donnersmarck (od 1901 r. używający tytułu książęcego), w linii siemianowickiej było to zasługą Hugona I Karola Henckel von Donnersmarcka. Dobra Hugona obejmowały: Bielszowice, Bytków, Bobrek, Bujaków, Chorzów, Małą Panew, Dąbrówkę Małą, Dąbrówkę Wielką, Hajduki, Kamień, Chropaczów, Kozłową Górę, Łagiewniki, Lasowice, Maciejkowice, Miechowice, Mikulczyce, Ptakowice, Stare Repty, Rokitnicę, Rybną, Orzegów, Siemianowice, Bańgów, Nakło, Przelajkę, Radzionków, Stolarzowice, Stare Tarnowice, Opatowice, Żyglinek i inne jeszcze miejscowości. Łączny areał jego dóbr ziemskich wynosił 14540 ha, z tego na fideikomis bytomski przypadały 6289 ha (4770 ha gruntów ornych i 1519 ha lasów). Były to dobra rycerskie i alodialne. Do Hugona należało też kilkanaście kopalń węgla kamiennego, pola górnicze, huty i drobne zakłady przemysłowe. Hugon I miał trzech synów, między których rozdysponował część dóbr: Łazarz IV osiadł w pałacu w Nakle, Artur w Wolfsbergu w Karyntii (Austria), zaś dziedzicem fideikomisu bytomsko-siemianowickiego został najstarszy syn Hugon II, ożeniony w 1856 r. z Wandą von Gaschin-Rosenberg z Krowiarek koło Raciborza.

Do końca XIX w. siemianowicka linia Donnersmarcków rezydowała w pałacach w Siemianowicach, Nakle, Karłuszowcu, Krowiarkach i Wolfsbergu, nie licząc pomniejszych pałaców, dworów i zameczków myśliwskich. W końcu w. sytuacja się jednak zmieniła.

Żywiolowy rozwój przemysłu, hałas i zapylenie miast spowodowały, że nastąpił trend do przenoszenia siedzib potentatów przemysłu poza obszary zurbanizowane. Pałac siemianowicki po śmierci Hugona I (1890) przeznaczono na siedzibę kolejnych dyrektorów Zjednoczonych Hüt Królewska i Laura, pałac nakielski zajęty był już przez Łazarza IV, pałac w Krowiarkach przeznaczono dla syna Hugona II Edgara (ożenionego w 1898 r. z Karoliną von Windischgratz), w tej sytuacji wybór Hugona II – głównego dziedzica fortuny – i jego żony Wandy padł na Brynek.

Istniejący w Brynku od 1829 r. niewielki eklektyczny pałac, otoczony 40-hektarowym parkiem i prawie 500-hektarowym kompleksem leśnym, rozbudowano w 1872 r. przez wrocławskiego architekta Carla Lüdecke o dwa boczne skrzydła. Pomimo to nie spełniał on warunków rezydencji godnej głowy rodu, w związku z tym w 1905 r. wrocławski architekt Karl Grosser dokonał przebudowy pałacu w duchu neobarokowym. Prace trwały do 1908 r. i pochłonęły ponad 3 miliony marek. W tym samym czasie przebudowano niektóre budynki gospodarskie, wzniesiono zegarową wieżę ciśnień, oranżerię itp.

Wygląd zamku w 1908 r. opisuje czasopismo „Schlesien”: „Wydłużony dwupiętrowy korpus główny flankują dwa boczne skrzydła. Przelotowa sień prowadzi od ganku wejściowego na szeroki kamienny taras. Boki głównego korpusu flankują dwie wieże. Na parterze mieszczą się pomieszczenia gospodarcze, na głównym piętrze: hall, pokój pana, biblioteka, trzy salony, duża jadalnia, jadalnia rodzinna, a w skrzydłach sypialnie z obszernymi pomieszczeniami towarzyszącymi. Z jadalni prowadzi ganek wprost do pańskiej łożnicy w kaplicy, która posiada osobne zewnętrzne wejście. Drugie piętro korpusu środkowego zajmują pomieszczenia bankietowe (Dinnerstube), a w skrzydłach – pokoje gościnne”.

Reprezentacyjne wejście do pałacu prowadzi od zachodu przez portal w okazałym ryzalicie środkowym. Na jego szczycie umieszczono rzeźby, autorstwa Schipke'go, personifikujące źródła dochodu właścicieli: myślistwo, rolnictwo, przemysł i rybołówstwo.

Po śmierci Hugona II w 1908 r. zarząd nad fideikomisem przypadł jego najstarszemu synowi Hugonowi III, a Brynek pozostawał w rękach Donnersmarcków aż do 1945 r., chociaż faktycznie już przed wybuchem II wojny światowej zostali oni z pałacu usunięci, a w budynku urządzono szkołę Hitlerjugend. Ostatnim akordem bytności Donnersmarcków w Brynku był ślub Karoliny, córki Karola, a wnuczki Hugo II – 1 sierpnia 1944 r. – z Clemensem hr. von Kageneck (złote gody tego ślubu, z udziałem 42 członków rodu Henckel von Donnersmarck, obchodzono uroczyście w pałacu w Brynku w 1994 r.)

Po II wojnie światowej w kompleksie pałacowo-parkowym urządzono Technikum Leśne (obecnie Zespół Szkół Leśnych i Ekologicznych im. Stanisława Morawskiego). Pałac przetrwał do naszych czasów w zewnętrznej formie nie zmienionej, natomiast wnętrza zaadaptowano do nowych potrzeb. W pałacu zachowała się sala marmurowa, biblioteka z drewnianymi boazeriami oraz liczne kominki. Dobudowana do pałacu kaplica przez okres powojenny użytkowana była jako sklep. Dopiero po 1991 r. przekazano ją ponownie Kościołowi.

Zespół pałacowo-parkowy w Brynku tworzą: pałac, 40-hektarowy park krajobrazowy z drzewami oznaczonymi tabliczkami, ogród botaniczny, oranżeria, cieplarnia z kotłownią, wieża ciśnień z bramą przejazdową i zegarem oraz 2 budynki stróżówek. Wszystkie obiekt

ty – z wyjątkiem parku założonego w 1829 r. i białego budynku w obrębie zabudowy gospodarczej z tego samego okresu – pochodzą z okresu przebudowy pałacu w l. 1905-8. Założenie zabytkowe psują nowe pawilony szkolne z 1964 r., ale gdyby nie adaptacja zespołu na potrzeby tak specjalistycznej placówki oświatowej, być może podzieliłby on losy Siemianowic (kompletnie zdewastowanych w okresie powojennym), Rept i Świerklańca (spalonych już po wkroczeniu Armii Czerwonej i rozebranych w latach 60-tych) czy wielu, wielu innych podobnych rezydencji.

Przy okazji zwiedzania pałacu (za zgodą dyrekcji szkoły) należy także zwiedzić zabytkowy park z licznymi okazami drzew (dochodzącymi do 540 cm obwodu) oraz ogród botaniczny z ok. 3500 gatunkami roślin zielnych, ze stawem, alpinarium i rosarium.

Edward Wieczorek

Wybrana literatura:

Inwentaryzacja Krajoznawcza Województwa Katowickiego, zeszyt 8, Gminy Tworóg i Krupski Młyn, opr. Rościszewski Piotr, RPK Katowice 1992

Janeczek Zdzisław, Od Sancowic do Siemianowic, Katowice 1993

Jaros Jerzy, Tajemnice górnośląskich koncernów, Katowice 1988

Krawczyk Jarosław Aleksander, Kuzio-Podrucki Arkadiusz, Śląskie zamki i pałace Donnersmarcków, Radzionków 2011

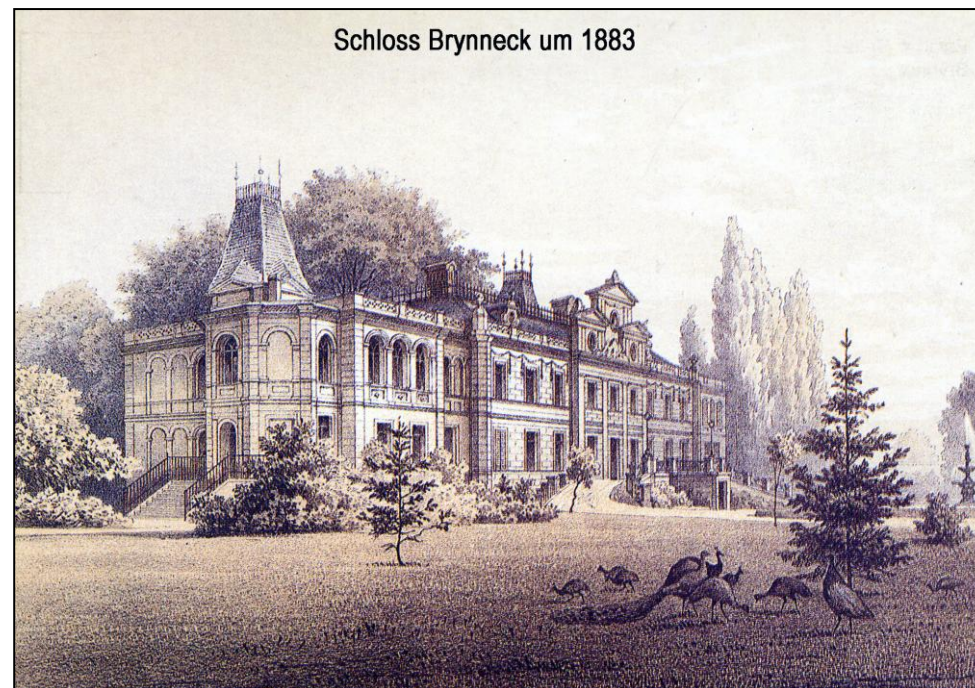
Kuzio-Podrucki Arkadiusz, Henckel von Donnersmarckowie. Kariera i fortuna rodu, Bytom 2003

KZSz w P. T.VI, z.12 s.1.

Schloss Brynneck, C.B., „Schlesien” 1908/9 s.41-44

Wieczorek Edward, Zamki pałace na turystycznych szlakach cz. II, Katowice 1994

XXVII WARSZTATY PRZEWODNICKIE ZAMKI I PAŁACE ZIEMI TARNOGÓRSKIEJ

BRYNEK